

Der var engang en spillemand ...

Pottemageren i Sorring valgte udvikling i stedet for afvikling og fik den østjyske lertøjs-tradition til at overleve porcelæn og plastic. På en stormfuld sommer oplærte han endda Asger Jorn som keramiker. Mere ukendt er, at Knud Jensen (1906-1990) også livet igennem var en dygtig musiker og på sine gamle dage nåede at lære østjysk spillemands-tradition fra sig - blandt andet til denne artikels forfatter. Keramik og musik hørte tidligt sammen i Sorring.

Af: Peter Poulsen

En majdag i 1923 trådte en nervøs, ung mand på 17 år ind ad døren til Mundelstrup Kro, og jeg har det fra ham selv. Dagen var vigtig. Måske vandrede Knud, som teenageren hed, de 20 km fra hjemmet i Sorring til fods med violinen på ryggen. Eventuelt havde han lånt en af de endnu ret sjældne cykler. Måske fik han køreledighed på bukken ved en pottøkører, en af den tids handelsrejsende, der kørte Jylland tyndt med husgeråd i lertøj. Den unge mand var nemlig ældste søn af pottemager Laurs Jensen.

I Danmarks højst beliggende landsby, Sorring, havde der i 100 år været pottemageri i hvert andet hus. Faktisk kan håndværket føres tilbage til 1600-tallet som en specialitet i Dallerup Sogn (Tovstrup og Sorring).

Kirkebogens dødsliste fortæller i år 1700 om "Peder Potmagers minste barn".

Et par måneder tog det hvert værksted at fylde en stor, brændefyret ovn, og når der så endelig kom godt blus på under den nervepirrende brænding fra fredag til søndag, endte det meget ofte med sang og spil, øl, dramme og røverhistorier, i den døgnlange vågetid. Da værkstederne var mange, var der næsten altid varme, samvær og munterhed et sted i byen. Musikken fulgtes altså med pottemagerfaget.

Inde på kroen ventede en flok vældige herrer, og nu måtte det briste eller bære. Bestyrelsen for Gjern-Framlev (Herreders) Orkesterforening under Danske Musikers Landsforbund bestemte suverænt, om

På dette skønne foto fra 1949 har den anerkendte fotograf og maler Åge Fredslund Andersen forevigtet en næsten tidløs stemning på det gamle pottemager-værksted i Sorring. Det er Laurs Jensen, Knud Jensens far, ved drejebænken og en lillebror med den æltede lerklump. Foto udlånt af Tutte Kristiansen.

pottemagerens søn kunne blive optaget som medlem. Optagelsesprøven afgjorde, om han måtte komme ud og tjene - af og til ret

godt - sammen med andre spillemænd ved baller og fester. Musikerfaget var dengang stærkt som vor tids DJØF - der var tariffer, overenskomster og eksklusivaftaler.

- Ka' du spille sekund, spurgte formanden og spillede for på en melodi. Knud kendte ikke lige udtrykket, har han fortalt, men han "slog efter" på to strenge i harmonier, der nok lød nogenlunde rigtige. Efter dette og lidt solospil blev han i hvert fald godkendt.

Barselpotter brugte de østjyske koner til at bringe mad til fødende kvinder og disses familier. Senere blev potterne til pyntegenstande. Den gamle Gjern Kommune (1970-2007) valgte ligefrem barselpotten fra Sorring som kommunens vartegn. Samtidig fremstillede Knud Jensens datter og barnebarn stadig en hel del, og ikke to var ens. Foto: Peter Poulsen

Høj kvalitet, høj pris

I dag høres amatørmusik a la "skolelærerrock" til hver anden fest. Højt ofte i både lydtryk og selvfedme, men for kvalitet gives lige så ringe garanti som for overenskomstmæssig løn. Dengang var det faktisk lige omvendt. Musik var sjælden. Den var af høj kvalitet. Og der skulle betales.

Teenager Jensen havde nu heller ikke kun sit "taw" fra de improviserede brændef-

ester ved ovnene. Hele hans mors familie var musikere, og allerede som barn spillede han lidt hos en morbror på Kjellerup-egnen. Derefter stod han i lære med violinen hos Peder Kjær (1847-1925), en særdeles dygtig musiker, der boede på vejen til Røgen forbi Sorring Låddenhøj (Terpvej). Kjærs datter, Marie, drev senere franskvaskeri på "Marie Kjær-bakket", som stedet i mange år blev kaldt. Til hende skrev Kjær en meget smuk vals i Es-dur, som vi er enkelte, der kender og stadig spiller. Melodien er sangbar, og Knud huskede følgende enkle stump tekst:

Framlev-Gjern Orkesterforening - kaldet musikerforeningen - havde et halvt hundrede medlemmer og sad på fester og baller i en stor bid af Østjylland. Her er en omtale i bladet Dansk Musiker Tidende i 1923 - samme år som Knud Jensen blev optaget.

"Der var engang en spillemand/ oooooo han ku' spille". Deraf denne artikels overskrift.

1923	DANSK MUSIK
<p>Framlev-Gjern Orkesterf. afholdt den 27. Marts den aarlige Generalforsamling i Parre. Formanden, N. Kjær, Klank, bød Velkommen og gav Meddelelse om Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar. Der er blevet optaget 4 nye Medlemmer, 1 Medlem er overført fra Sønderhald. Foreningen tæller nu 45 Medlemmer. Regnskabet fremlagdes og godkendtes. — De efter Tur afgaaende Bestyrelsesmedlemmer, A. P. Laursen, Skannerup, A. Sørensen, Lading, og N. Kjær, Klank, genvalgte. Som Revisorer valgtes Kr. Vind, Borum, og Johs. Brendstrup, Skivholme. Prislister fremkaldte en Del Diskussion. Et Forslag fra Kr. Emil Andersen, Linaa, om at nedsætte Baltarifen fra 16 til 15 Kr. fik 9 Stemmer, for at bibeholde den gamle Pris stemte 15. Punkt 2 paa Prislister blev slettet, saa at der fremtidig ikke skal betales ekstra ved 1- og 2-Mandsbestillinger; lovrigt er Prislisterne gældende. Det vedtoges at holde selskabelig Sammenkomst i Lighed med forrige Aar.</p> <p>Efter Indbydelse af Odder og Omegns Musikerforening afholdes et Møde i Skanderborg den 20. April for at forsøge Opnaelse af fælles Priksurant for omliggende Afdelinger. Til at repræsentere Foreningen valgtes N. Jensen, Faarvang, M. Rasmussen, Laasby, og N. Kjær, Klank.</p> <p>Grenaa Orkesterforening afholdt sin ordinære Generalforsamling Søndag den 8. April 1923 paa Hotel „Skandinavian“. Formanden bød Velkommen, hvorefter Ove Udengaard valgtes til Tilværd.</p>	

En tidstypisk trio til en fest i 1954. Knud Jensen med Henry Hasager, Foldby, og Julie Rishøj, Borum. Foto: Albrekt, Århus, udlånt af Tutte Kristiansen.

Mundelstrup Kro, som den så ud i 1920. Her blev den unge pottemager optaget i (bal)musikernes jagforening. Foto i Tilst-Kasted Lokalhistoriske Arkiv.

Bestyrelsesformanden inde på kroen, landpost Niels Kjær (1874-1954), Klank ved Galten, var i øvrigt søn af Peder Kjær, hvilket måske ikke kom den unge Jensen til skade.

Første "spillejob" foregik i Solbjerg. Marius Jensen skulle stille med fire mand, og én af dem blev Knud fra Sorring. De tog med toget fra Ry Station, og så gik det til fods fra

Hørning. Ud på natten vandrede de til fods tilbage, så de kunne tage det første morgentog hjemad.

"Tawet" og kollegerne

Til fods og på cykel drog Knud Jensen i de følgende år omkring til fester og baller på Århus- og Himmelbjerg-egnen, ja helt til Djursland, Ans, Gangsted, Tørring. Det var hårde ture i al slags vejr, regn, blæst, frost og mørke.

"Vi var heldige, hvis ballet sluttede klokken 5 om morgenen. Vi fik betaling fra klokken 8, men som regel fik de først begyndt med at danse henad ved 11-tiden", fortalte han.

Til alt held kunne pottemagerens søn som regel få lov til at sove i et par timer, når han endelig nåede hjem. Andre var mindre heldige. De måtte direkte ud til arbejdet i stald eller endda på mark.

Om sommeren arrangerede musikere og restauratører store teltballer, blandt andet i

Hovedgaden 8 i Sorring fotograferet i 1976. Foto i Lokalhistorisk Arkiv for tidl. Gjern Kommune.

skoven ved Låsby. Med Henry Hasager fra Foldby havde spillemanden fra Sorring også et engagement på Skødshoved Strandhotel, som man sejlede til med Mira-bådene fra Århus. Nu havde landsbyspillemandens fiol da fået, hvad man vist stadig kalder "tawet fra de større byer".

Andre kolleger i som regel ret løse konstellationer var Herluf Rasmussen, Framlev, Erling Andersen, Hasle, Julie Rishøj, Borum, Niels Jensen Duelund, Fårvang, Johs. Brendstrup, Skivholme, Erling Andersen, Voel, Marius Rasmussen, Låsby, Edith Rey, Hammel, Knud Greve og Niels Jensen, Galten, og genboen, Edwin Caspersen i Sorring.

To truede fag

Mange har i årenes løb skrevet om spillemandsliv i Jylland. Mestre som Telling i Randers, Iversen i Vejle og Carl og C. C. Møller i Århus er velbiograferede. Trads fra Himmerland, Bjerregaard fra Kjellerup og Thomsen i Holstebro har fået hver en bog, og anekdotisk stof mangler ikke. Bedst omkring hele emnet kommer nok i nyere tid folkloristen Anders N. Christensen med værket Vildspil og Nodespil. Få af de lærde har dog kendt til spillemanden fra Sorring, og den mangel bidrager jeg gerne til at rette op på.

I 20-30 år fra 1923 supplerede Knud Jensen det ene håndværk med det andet. Begge var truede fag. Det var netop i de år, da spillemændenes monopol begyndte at blive trængt. Radioen bragte nye rytmer, gram-mofonen gjorde dem til en forbrugsvare, og musikerne halsede efter. Nu traf han et valg: værkstedet skulle overleve. Det måtte musikken underordne sig. Se senere.

Da syvende generation af pottemage-re, Anne Marie ("Tut") Kristiansen, i 1975 overtog virksomheden efter sin far, blev hun

til gengæld en af dem, der skubbede på for at få ham til at fatte violinen igen, fortæller hun. Hver ting til sin tid. Det gav Knud 15 gode år med musik og glæde. Af og til også med tvivl om egne evner.

Stjernestund i Århus

En stjernestund oplevede jeg personligt nogle år senere en mørk mandag aften i Århus. Efter undervisning i folkemusik og gammeldans i Katedralskolens gymnastiksal, hvortil vi havde lokket den gamle mand, fortsatte løjerne på værtshuset Stenkælderen i Skolegade. Snart stod pottemageren fra Sorring midt i en flok unge spillemands-wannabes i det dunkelt oplyste lokale og rystede den ene melodi efter den anden ud af ærmet og ned på gribebrættet,

I det ydre har meget lidt ændet sig på Sorring Lervarefabrik. Men udhængsskabet indeholder nu nyt kunsthåndværk af ler og glas og ikke længere de traditionelle varer. Ottende generation, Berit og Lars Kristiansen, har videreudviklet virksomheden med undervisning og salg af materialer til både glas- og keramikværksteder. Foto: Peter Poulsen

En god dag i den gamle spillemands næstsidste leveår: Koncert på Sorringhus 31.1.1989 med f.v. Anker Buch (violin), artiklens forfatter (harmonika) og Christian "Boss" Berg (guitar og sang). Foto: Preben Baltzer. Udlånt af Silkeborg Arkiv.

mens de unge forsøgte at hænge på. Væk var noder, stivhed og selvkritik. Frem i luften sprang musik fyldt med 1920'ernes rutine og selvsikkerhed.

Miljøet fra den aften udviklede sig i øvrigt til foreningen Århus Folkemusikhus (stiftet 1983), og er stadig temmelig levende, omend noget gråhåret.

Grauballemanden med Hjertepiloten

Et af mine egne lykkeligste øjeblikke fulgte, da jeg (på Steinway-flygel!) fik lov til at akkompagnere pottemageren til en optagelse hos Østjyllands Radio i Århus i 1987. Knud var som så ofte før nervøs og utilfreds med sit eget spil. Den tørre studielyd afslørede alt. Men ude i teknikrummet sad en lydmand og tryllede rumklang på, og hvad sådan nogle ellers kan. Bagefter inviterede produceren os

ud for at høre resultatet. Det lød mildt sagt godt, og Knud kunne næsten ikke forstå det:

"Er det mæ?"; spurgte han vantro, mens Randers-Valsen (Telling) klang i fuld frekvensbredde.

Jeg er fra "et hjem med klaver". Men min første violin købte jeg som voksen efter en annonce af en gårdmand i Grauballe. Han måtte spille lidt selv for at vise, at instrumentet duede, og valgte en melodi, han kaldte Hjertepiloten. Først langt senere fandt jeg ud af, at det var den svenske *Gärdebylåtan*, Sveriges svar på Totur fra Vejle, han havde udtalt. Hjertepiloten!

I de år holdt den førende violin-virtuos Anker Buch nogle velbesøgte sommerkursus på Mors. Både "Grauballemanden" og rigeligt ambitiøse jeg med min violin fandt vej til Mors, hvor der blev øvet både klassisk

På en af de få bevarede sider af Knud Jensens egen nodebog findes den vals, som læremesteren Peder Kjær skrev til datteren Marie. Her de første linjer. Becifringer: PP

og spillemandsmusik. Med i bilen hjemad kørte også Knud Jensen, der under kurserne havde været assistent for mesteren. Vi faldt i snak, og jeg begyndte at komme i hans hjem, hvor også en anden ung violinelev, Ella Jørgensen, Hammel, ønskede at “lære af de gamle” - et slagord i datidens folkemusikbevægelse - og Ella og jeg fulgtes siden i mange år i Bror Palles Kapel.

Samlerens mareridt

I Sorring mødte vi ikke kun en omvandrende traditionsbærer, men også en samler. Musikalier tårnede sig op i skabe og på borde. Af og til kunne han også finde den node, vi skulle bruge - om jeg så må sige.

Denne del af Knud Jensens aktiviteter, arkiv-opbygningen, endte i en tragedie, som kort skal berøres. Efter hans død overtog en søn først hele herligheden. Samvittighedsfuldt opbevarede sønnen, arkitekt Evan Quist Jensen, Grenaa, alt, indtil han overdrog hele musiksamlingen til en anerkendt kulturinstitution, der havde udtrykt interesse, og som man normalt ville kunne stole

på. Et helt vognlæs - 10-15 flyttekasser - gik videre.

Bevares, det meste var trykte noder med underholdningsmusik, som selvfølgelig findes og fandtes mange andre steder. Men her lå også håndskrevne unika, for på sine gamle dage begyndte Knud Jensen nemlig nærmest at samle på gamle spillemandsbøger, hvoraf jeg har set flere. Måske var samlingen simpelthen for stor og blandet, så at alle mistede overblikket. I hvert fald stod den først urørt i nogle år, hvorefter den blev overdraget til tilfældige enkeltpersoner i Gjern-området og Silkeborg og til sidst destrueret af disse. “Jeg kunne ikke bruge det. Det var for gammelt”, forklarede en af de medvirkende gudhjælpemig bagefter, og det er jo til at græde over.

Jeg førte i 2016 en korrespondance med de involverede i den proces i en tone, der fra min side vist blev unødigt vred/sørgmodig, efterhånden som fadæsens omfang gik op for mig. Hvis nogen af dem læser med her, får de hermed min undskyldning for “tonen i debatten”. Evan Quist Jensen (død 2018)

Den gamle æltemaskine med hestegang var endnu i brug i 1950. Knud Jensen læsser på, og Laurids Jensen tager fra. Ælteren står i dag ved museet på Silkeborg Hovedgård i noget medtaget tilstand. Foto: Rudolph Iversen. Udlånt af Silkeborg Arkiv.

har forlængst fået kulturinstitutionens helt officielle undskyldning. Den var uden forbehold.

Bevaret hos mig er kun enkelte kopier - bl.a. nogle gode polkaer i en nodebog, som Knud var glad for at overtage efter musikdirektør Axel Hansen, Herning.

Miraklet i sjette generation

Som nævnt lod Knud Jensen midt i 1900-tallet musikken fade ud, fordi han måtte koncentrere sig om hovedvirksomheden. Operationen lykkedes, hvilket må betegnes som en erhvervsmæssig bedrift af de store.

Der var kun 13 af engang 70 pottemagere tilbage i Sorring (folketællingen 1880 siger officielt 42), da han først sparkede en drejeskive i gang som sjette generation på

Hovedgaden 8. Presset af glas, porcelæn, emaljeret blik og til sidst plastic lukkede også de 12 andre i rask tempo, mens husmødre og isenkræmmere klappede i hænderne ad tidens herlige udvikling med blå emalje og siden Margretheskåle og Tupperware. Øv.

Allerede da Knud i årene 1933-47 gradvist overtog værkstedet, gik han derfor op mod en rivende strøm af modgang for det håndværk, der siden oldtiden havde været hele grundlaget for at kunne tilberede og opbevare mad og drikke i husholdningerne. Han produktudviklede, konceptfornyede, gik opad i værdikæden og meget andet, som ingen dengang kendte fine ord for. Og det lykkedes.

I sit trængte hovederhverv formåede pottemageren at flytte sig efter nye forretningsmuligheder og sælge fortidens bil-

lige brugskunst som nutidens noget dyrere pyntegenstande - ganske som spillemænd i 1900-tallet hver måned måtte købe noderne til de nyeste slagere for at "følge med udviklingen", hvor træls de end kunne finde den.

Kunsthåndværker? Kunstner? Knud afparerede den slags snak i et interview:

"Hvad kunst er, det ved jeg ikke noget om. Jeg betragter mig selv som et menneske, der laver potter".

Nu med industri

Inden Tut og ægtefællen Hartmann overtog stafetten, var Knud Jensen ikke blot blevet alene på markedet for ægte Sorring-keramik, men med inddrejningsmaskine og gips-ska-

beloner havde han også effektiviseret fremstillingen. Tillige drev han nu et af landets førende firmaer med maskinel æltning, pakning og levering af kvalitets-ler til skoler og andre keramikere foruden salg af glasurer. Med stolthed viste Knud mig, at Tut og Hartmann allerede i 1980'erne faktisk havde fået en lille industri-robot til at håndtere leret fra afmåling til pakning i denne del af forretningen.

Sorring-traditionen, hvor man med fingrene tryller smukt husgeråd op af en klump rød- eller blåler, overlevede dermed på næsten mirakuløs vis side om side med nye tider. Virksomheden - nu Sorring Lervarefabrik - stod efterhånden solidt på to ben: håndværk og industri.

Alt imens pottemageren udviklede sin virksomhed i industriel retning, fortsatte håndværket. Her i 1950 to medarbejdere, der drejer, mens mester selv begitter, det vil sige hælder en flydende lermasse på. Foto: Rudolph Iversen. Udlånt af Silkeborg Arkiv.

Knud Jensen på vej med en ægte Asger Jorn i 1953. Den senere så anerkendte kunstner lærte keramik i Sorring, og den rigtige pottemager blev så ham, der med sin store erfaring lagde grunden - og i øvrigt forebyggede, at kunsten sprang i brændingen.

Intet under, at Knud Jensen ikke længere havde tid til natteroderiet med violinen, forsamlingshusene og de lange ture på landevejene.

Også barnebarnet Berit Kristiansen blev en dygtig pottemager, men ophørte under seneste finanskrise med at fremstille det traditionelle Sorring-lertøj. Efterspørgslen blev efterhånden for ringe - eller forbrugerne for nærige - og museumsbutikken i Den Gamle By og nogle få andre trofaste salgssteder løb gradvist tørre for fade, skåle og kander med det karakteristiske motiv af bølger og prikker. Nu gælder det mere moderne, farvestrålende kunsthåndværk. Ottende generation driver kurser i keramik og glas i det gamle værksted, mens Sorring Lervarefabrik er blevet til et rent handelsfirma med salg til de mange håbefulde glaspustere og keramikere, der i vore dage jo især findes i turistområder.

Ham Jorn - en parentes

Knud Jensens livsværk med leret er beskrevet meget fint i en artikel af museumsinspektør Keld Dalsgaard Larsen, Silkeborg Museum (at læse på www.sorringler.dk)

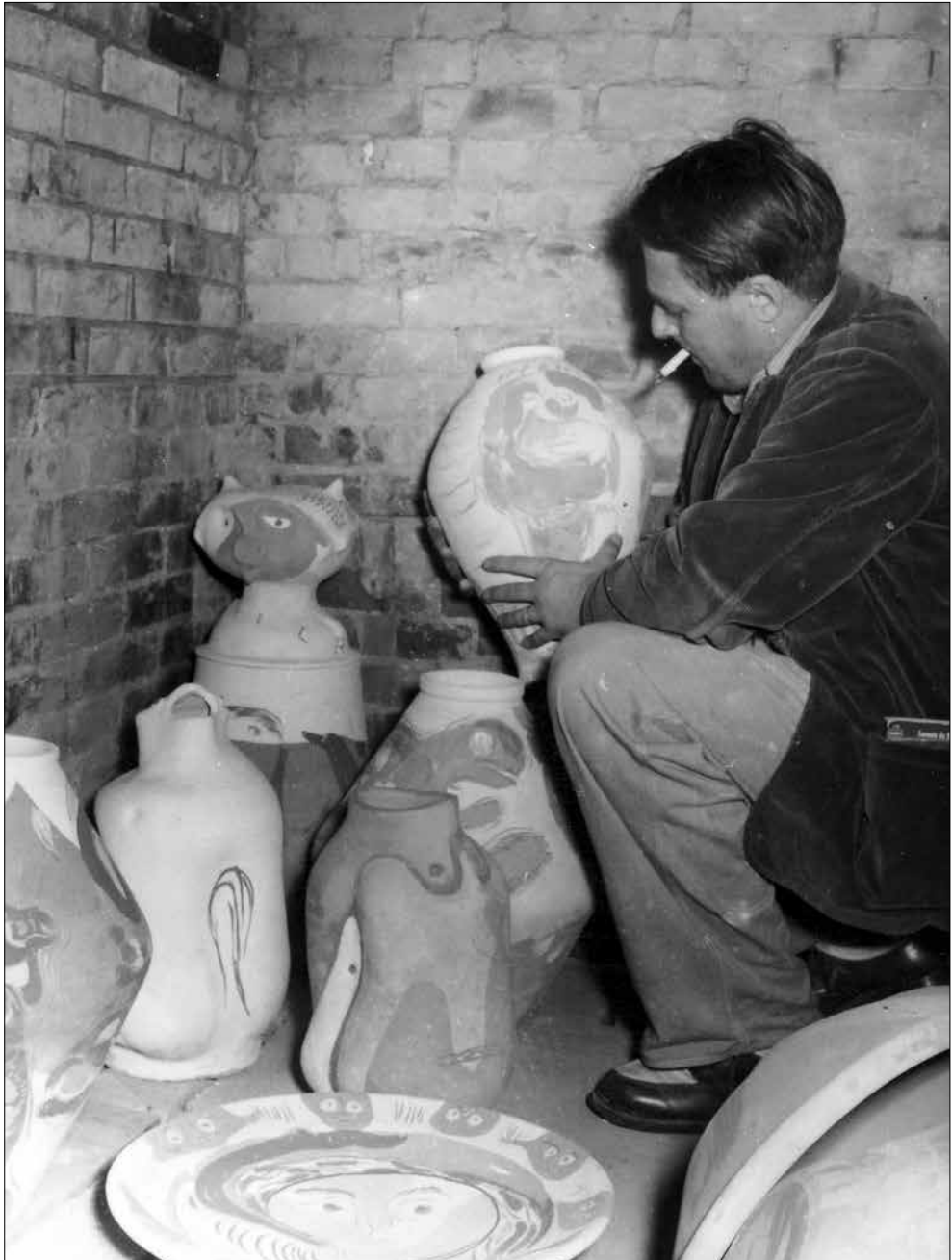
Her nøjes jeg med en enkelt dråbe *name dropping*: I sommeren 1953 flyttede en kunstner ind hos Jensens i Sorring, hvor han gik omkring med fløjsjakke og en selvtilid over middel. Manden ville lære keramik. Det lykkedes under megen knurren og gensidig skepsis - mødet kan roligt sammenfattes med ordet "kultursammenstød".

Den krøllede Asger Jørgensen, der to år før havde taget navneforandring til Jorn, endte som bekendt med et større renommé end læremesteren, og i de seneste år er dyrkelsen næsten gået over gevind. Når man nærmer sig Silkeborg ad motorvejen, er Jorns underskrift på store skilte faktisk det allerførste, man ser af byen, der jo dog også har andre kvaliteter.

I Sorring forblev kunstner Jørgensen en fremmed fugl. En kreds af kulturelle hoveder i Silkeborg havde betalt Laura og Knud Jensen 2000 kr. for opholdet i Sorring, men det var en skidt forretning for sidstnævnte. Værterne åd han næsten ud af huset, mens han, som Dalsgaard Larsen skriver, "nød en cigar, drak et glas vin og hvilede sig". Venskab mellem håndværkeren Jensen, hvem livet påtvang nøjsomhed og arbejdsdisciplin, og kunstneren Jorn med de store armbevægelser blev der aldrig tale om. For virksomhedens udvikling var kunstneren en parentes.

Jorns keramiske hovedværk, et 27 meter langt relief, kan alle snige sig ind og se på Århus Statsgymnasium, hvor tusinder af unge og deres lærere i årenes løb har passeret det i aulaen. Det kan anbefales.

"Ja, a lært' faktisk ham Asger Jorn at lave keramik", fortalte Knud mig en aften ved

Asger Jorn i ovnen. Kunstneren inspicerer her nogle af sine færdige værker, der står opmagasineret i den gamle, brændefyrede keramikovn. Foto: Johannes Jensen.

Fra folkemusikkens revival i 1970'erne: "Big shot" Evald Thomsen (med cerut) og Knud Jensen på en større scene et sted i Danmark. Bemærk mikrofonerne. Foto udlånt af Tutte Kristiansen.

klaveret og de høje nodestabler. Og så kom følgende karakteristiske tilføjelse fra den gamle håndværksmester:

"Han skylder mig sgu stadigvæk 500 kr. Dem får a nok aldrig".

Ak nej. Havde pottemageren da bare beholdt et enkelt af de sære stykker moderne kunst, som dét efterår kunne fremdrages fra hans ovn, og som i dag sælges til underlige priser.

Plekehjemsmusikanter

Som 23-årig kørte også jeg til Sorring for at lære. Jeg tog rutebilen fra Borum til Sorring, og så spillede Knud - nu pensionist - på en af sine elskede violiner, mens han efterhånden fik vist mig, hvordan han helst ville have, at jeg akkompagnerede på klaveret nederst i den stue, som han med tiltagende rigdom havde fået mulighed for at indrette specielt

til musik. Med mellemrum fortsatte jeg med at tage til Sorring og ud at spille med den gamle mand, når tiden tillod det.

Nu var tiden og markedskræfterne dog mere til gratismusik end fagforeningstarif. Blandt andet underholdt vi flere gange på plejehjemmet i Gjern, hvor hustruen Laura desværre måtte tilbringe sine sidste år, men også andre steder. Jeg morede mig over, at vi en dag spillede gammeldags musik på De gamles Hjem i Gammel Ry. Så kunne det vist ikke blive ældre ...

En vinteraften i Knuds musikstue - i dag glasværksted - gik det så godt, at vi glemte tiden for den sidste busafgang. Men Knud ejede efterhånden meget - også en knallert. Så mig af sted på den. Det frøs 13 grader den nat, så på Langelinie (landevejen fra Sorring og Borum) måtte jeg standse to gange og løbe lidt ind over de hårde marker for ikke

at stivne som en istap i min utilstrækkelige påklædning.

Åh, disse minder ;-)

I de samme år var Danmark ramt af noget, der er svært at forstå i dag, nemlig en genfødsel af folkemusik. En genfindelse af musikalske rødder, der ofte betegnes med det engelske ord *revival*. Unge spillede og sang på skotsk, irsk, amerikansk - og til sidst minsandten også dansk. Evald Thomsen (1913-93) fra Himmerland, en vranten, ældre herre med øl, cerut og violin, blev ungdomsidol og spillede i Thylejren (1970) og minsandten på Roskilde Festival (1973)!

Med sand på gulvet

Unge kunne også selv. Tænk bare på den populære Fanø-gruppe Sand på Gulvet (hvis start Knud Jensen påstod at have overværet i Rindby, hvor han var til stede for at hjælpe

keramik og violinist Ole Torben "Topper" Jensen med milebrænding).

Jeg var et barn af denne bevægelse, hvor Dansk Folkemindesamling i 1971 åbnede proaktiv forskning med en filial kaldet Folkemusikhuset i Hogager på heden ved Holstebro. Lederen, Thorkild Knudsen, kanoniserede her et mindre antal traditionsbærere, som også snart optog Politiken, Information og Danmarks Radio, og da det samtidig var en tid præget af konform venstreorientering i ungdommen, stillede "menigheden" af nybagte, unge violin-ejere vist alt for få spørgsmål. En af det såkaldte ungdomsoprørs indbyggede fejl. Så vi lærte "Smedens anden Fynbo" fra Vestjylland og snusede til sære musikalske dialekter fra Thy og Læsø, længe før vi fik øje på vores egen egns musik og genfandt barndommens dansetrin med for eksempel Knuds tradition fra Sorring, Kris-

Pottemagerfamilien var gennemmusikalsk. Her spiller brødrene Knud, Bent og Kjeld til forældrenes guldbryllupsfest i 1956. Børnebørn, der i dag er ældre folk, kigger nysgerrigt på. Foto: Hubert Hutzelsider, Århus.

Musikalsk komsammen på Silkeborg Museum i slutningen af 1970'erne i forbindelse med en tv-optagelse. Knud Jensen - med pottemagerforklæde og violin - i selskab med unge, langhårede mænd, der flokkedes om at spille sammen med ham. Ukendt fotograf.

tian Emil Andersens fra Linå, "Bedstefars Spillebog" fra Silkeborg og Telling (ham med Skæve Thorvald) fra Randers. Dem forbigik Hogager.

Folkemusikpolitiet

Efterhånden opdagede vi dog, at myten om den ensomme, genfundne spillemand, der til ungdommens jubel nærmest tvang nogle skæve toner ud af fire strenge på en aflagt træsko og aldrig forlod G-dur (ét kryds),

ja den myte var falsk som en gammel harmonika. I Østjylland tog landspillemandene som regel ud flere sammen i skiftende konstellationer. De var mere påvirkede af byernes musik, af tysk musik og af regimentsmusik med blæsere. Og så spillede de ofte i de smukke og (for violin) svære b-tonearter. Som nu Es- og As-dur (tre og fire b'er) i Peder Kjærs mindst 100 år gamle Marie-Vals. De var frækt sagt kommet videre end træskoviolenen.

Hogager og et regime af asketisk traditionsbevidsthed, som nogle med et glimt i øjet kaldte “folkemusikpolitiet”, var dog ikke kun tyranni, men lærte os nogle vigtige grundregler, der næsten var gået i glemmebogen. Sådan noget som at noder kun bør bruges, hvis man har mistet hukommelsen. At spillemandsmusik er brugsmusik for folk, der danser. At musikerne derfor skal kigge på disse og ikke på hinanden. At rytmen har prioritet over selv nok så fine toner.

Den gamle Sorring-spillemand var skeptisk over for københavnernes i Hogager. De dyrkede det primitive, sagde han. De ringeagtede, at spillemændene i egne som vores var meget dygtigere, mente Knud og spillede tvangfrit i de høje positioner

på violinen. Hvad var der galt med H. C. Lumbye eller Czardas af Vittorio Monti, når man nu kunne?

Næææ, deeeet. Min del var jo den mindste, for jeg kunne nøjes med akkompagnementet. I dag kan jeg se, at begge parter havde ret på hver sin måde.

Virtuosen og Spilledåsen

“Jeg har oplevet musikken skifte retning fire-fem gange”, sagde Knud selv. Hvordan oplevede han den så helt tilbage i de unge år? Jo, faktisk ikke så langt fra “folkemusikpolitiet”’s senere ideal, måtte han indirekte indrømme. Der var gang i den, og det var sjovt. To-tre mand sammen og ofte efter gehør. Sent på aftenen begyndte de unge endelig at danse, og så blev de

Den gamle spillemand fotograferet hjemme i køkkenet i 1980'erne. Foto: Ib Hansen, Århus Stiftstidende.

til gengæld ved i timevis. Ingen Czardas af Monti til bondeballet, med mindre der direkte blev spurgt.

Knud Jensen genoptog musikken på opfordring, og som antydnet blev han på ny en også teknisk dygtig musiker. Anker Buch er allerede nævnt, men også spillemandslauget Østjyderne i Århus og et sammenrend af unge, langhårede mænd i Lunden i Silkeborg kunne for 40 år siden bruge pottemageren fra Sorring - sidstnævnte i en sammenhæng kaldet Spilledåsen.

“Vi kom nu i træde”, parerede han, da jeg spurgte lidt ind hertil. De blev uenige - hvilket ikke helt sjældent skete for Knud (og andre) - men inden da skrev han gruppens enkle kendingsmelodi: Jen gong te. Ét kort tema i tre tonearter. Ingen dikkedarer her.

I en del år spillede pottemageren for lærer Elmer, der havde folkedans i Skjærring og andre steder, og også folkedansere i Fårvang nød godt af hans genfundne musikalitet. Ikke ligefrem en fest. Men han kom omkring på ny - og nød det.

Din rygmarv visner

Som tidligere nævnt havde Knud Jensen sin egentlige, professionelle spillemands-tid fra 1923. 50 år senere blæste tidsånden så igen den gamle musiks vej i en halv snes år og dog alligevel på en ny måde: Sympatien var uendelig. Mange ville være med. Unge tog Benny Holst til sig, da han sang, at “din rygmarv visner, hvis du ikke danser med din bedstemor”. Musikken og dansen sprang en generation eller to frem i ét langt hop hen over The Beatles og Landsbyens Gadekær. Men der var ikke længere penge i skidt, som man siger.

Til folkelige fester og baller sendte kun få bud efter en mand med en violin uden strøm endsige en traditionel spillemandsbesætning på to til fem mand med polka, vals, trekant

og scottish. Heller ikke selv om Knuds generation allerede i første halvdel af 1900-tallet havde udvidet repertoiret med “gammeldags moderne” og beherskede tonsvis af kendte slagere, som man kunne danse quickstep, foxtrot og tango til. Eller bare rukke lidt fra side til side.

Så trods al *hype* og *revival* pakkede ældre spillemænd i hele landet stadig sammen og var skuffede. Elorglet sad på markedet i de år. Og nåja, man kan da også fyre en Totur fra Vejle af på elorgel. Jeg gør vist klogt i at skåne læserne for, hvad Knud sagde om et par stykker af de lokale énmands-orkestre, som jeg hørte om.

Stive fingre og blyforgiftning

Nå, men hvis bjerget ikke vil komme til Muhammed og så videre: I 1989 arrangerede den gamle spillemænd selv en koncert i sin hjemby. Sorringhus var fyldt den aften, hvor hans lidt svækkede selvfølelse fik en væsentlig oprejsning i lokalsamfundet. Omkring sig havde han samlet et orkester på tre, nemlig to scenevante og en yngre opkomling: Violin-virtuosen Anker Buch fra Mønsted Kalkgruber, guitarist og sanger Christian “Boss” Berg fra Fanø og - jo :-) - Peter Poulsen fra Borum på harmonika.

På det tidspunkt begyndte fingrene af og til at drille. De mange år med glasurer, som senere blev forbudt, havde givet ham blyforgiftning. Intet under heller, at lang tid med hårdt arbejde i et koldt værksted lod sig mærke:

“A er blevet stiv i fingrene”, undskyldte han forebyggende, selv om spillet nu stadigvæk lød udmærket.

“Men hvis a it ka spille mere, så må a have noget andet at tage mig til, og så går a jo tilbage i leret”, som han formulerede sin livsaftens dilemma efter Lauras død. Hvor jeg fortryder, at jeg ikke noget oftere svarede

Denne "skægmand" - en traditionel brændevinsdunk - er en sjældenhed. Knud Jensens datter fremstillede nemlig nogle få eksemplarer, hvori er indgraveret noden til hans egen Skægmandens Hopsa. Foto: Peter Poulsen

ja og sjældnere nej, når han ringede og bad, om jeg havde tid til at spille lidt.

Bimplen og det lange, seje træk

Knud Jensen var ikke komponist, men i enrum skabte han alligevel enkelte traditionelle dansemelodier helt forfra. Foruden den nævnte polkastump til Spilledåsen (1976) lavede han den udmærkede Sorring-Valsen (1979) og den glimrende, men meget sværere Skægmandens Hopsa (1979). På violin kræver hopsaen flere raske flytninger af hele venstre hånd (positions-spil), og jeg har ham mistænkt for at have indlagt det som en træningsøvelse for de unge.

Skægmandens? Jo, en skægmand er en smukt forarbejdet dunk til at tage med i

marken, og hvori drikkevarer kan holde sig kolde. Brændevin og den slags. I leret aftegnede pottemagerne traditionelt et skægget mandshoved, der næsten giver associationer til en viking.

Sådan nogle skægmand har man sikkert fremstillet i hundredvis af gennem mange år i Sorring. Nu lavede Tut, Knuds datter, nogle få i en udgave med noderne til hans egen hopsa.

En lillesøster til skægmanden er mere buttet og kaldes en bimpel. Opmuntret af positive bemærkninger om den første hopsa skred Knud til at skrive en Bimpel Hopsa (1981), der også blev udmærket. Og det var så det. Spillemand skal sjældent måles på egne produktioner og højdepunkter - snarere på det lange, seje træk og den levende tradition, de førte videre.

Det ophørte i 1990. En sten på Dallerup Kirkegård fortæller om pottemageren og spillemanden, der kun blev landskendt for det ene af sine håndværk.

Næste generation er klar

Lever hans musik endnu? Ja, sporadisk. Der findes enkelte optagelser. Her kan man for-

I det sydvestlige hjørne af Dallerup Kirkegård er flere hundrede pottemagere blevet begravet i årenes løb. Her Laura og Knud Jensens gravsted. Foto: Peter Poulsen

resten også høre historien om herregårds-bisserne, der som en flok bandekriminelle drog omkring og ødelagde ballerne i Østjylland for under 100 år siden. Om roekulen, der blev kastet ind gennem vinduerne på Nørre Vissing Kro, og petroleumstønderne, der kom rullende ind i Framlev Forsamlingshus. Den gamle spillemænd oplevede lidt af hvert i de dage, som nogle kalder både gamle og gode.

Gjern Spillemandene fremfører et par af Knud Jensens egne melodier, så de lader sig da høre. Men ellers er Land-Danmarks folkelige musik i dag flyttet til byen. Ikke mindst i miljøet omkring Århus Folkemusikhus spiller flere af os i en tradition, der blandt andet har rødder i Sorring og omegn. Til min fryd er violinspillerne Stine Skovbjerg og Stine Ross Poulsen blandt de unge født omkring 1990, der i dag viderefører denne kultur med dans og folkemusik og gider spille sammen med os, der i dag er blevet “de gamle spillemænd”. Så gamle, at vi kendte “ham med Sorring-Valsen”.

Ubemærket af de toneangivende medier lever spillemandsmusikken i Østjylland vi-

Maleri af Henning Busk 1990. (Privateje).

dere både med og uden fornyelse i den generation, der lige nu er i tyverne. Blandt andet takket være den unge mand, der i 1923 gik til optagelsesprøve på Mundelstrup Kro.

ANVENDT MATERIALE:

Notater af egne samtaler med Knud Jensen.
 Dansk Musiker Tidende 1923-24
 Folketælling, Dallerup Sogn, Gjern Herred 1880 og 1911
 Knud Erik Pedersen: Niels Kjær - post og musiker, i Annales, Galten Lokalarkiv, nr 18, 2008
 Christian Foged: Dengang i Østjylland, radioprogram i Østjyllands Radio 10.7.1987
 Lydbånd optaget af Gjern Arkiv. Udateret på nettet. Måske 1980.
 Niels Asbæk: Pottemageriet paa Sorringengen. I Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift, 1924
 Else Marie Lindblom: Pottemagere i Dallerup Sogn. I Aarhus Stifts Årbøger 1998
 Keld Dalsgaard Larsen: Sorring Lervarefabrik, i Museum Silkeborgs årsskrift 2014

Keld Dalsgaard Larsen: Det skønneste. Jørn og Silkeborg. Museum Silkeborg, udateret.
 Anders N. Christensen: Vildspil og nodespil. Traditionel spillemandsmusik i Danmark. Forlaget Kragen. København 2011
 Telefon-Nøglen for Silkeborg og Opland 1953

TAK TIL

Anne Marie (Tut) og Hartmann Kristiansen, Gjern
 Berit og Lars Kristiansen, Sorring
 Lis Thavlov, Silkeborg Arkiv
 Erik Korr Johansen, Galten Lokalarkiv
 Ib Skaade, Lokalhistorisk Arkiv for Tilst-Kasted
 Carl-Johan Bavnhøj Madsen og Tage Franck, Lokalhistorisk Arkiv, Gjern
 Niels Jørn Østergaard, Spillemandsmuseet, Rebild
 Stine Ross Poulsen, Laven
 Gunner Friis, Århus